

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti
Ethicorum**

Melanchthon, Philipp

Witebergæ, 1583

VD16 ZV 20638

Prima Divisio Iusticiæ.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

*Iustitia phisica
laici.*

Secundus usus est etiam legalis, de iustitia particulari, id est, quæ servat æqualitatem in contractibus seu quæ reddit suum cuiq, ut cum dicimus, mercatorem iustum esse, qui non defraudat emtores, quia non est πλεονεκτικός.

*Iustitia fides
Christiana.*

Tertius usus proprius est Evangelij, ut cum dicimus: Latro in cruce est iustus fide, id est, acceptus Deo, seu placens Deo, & donatus remissione peccatorum propter Mediatorem. Quia enim legi diuinæ non præstamus perfectam obedientiam, ideo in Evangelio proponitur gratuita reconciliatio propter Mediatorem, quæ nominatur imputatio iustitiæ.

*Inclusio primilog
tiner vtilitatis.*

Hæc diuersitas in usu vocabuli prudenter consideranda est, ne fingantur ineptiæ, quales scrixit Maluenda, qui dixit, homines dilectione iustos esse, quia dilectio reddat debitum Deo, cum manifestum sit, homines in hac vita non satisfacere legi Dei, nec soluere debitum Deo, ut in quotidiana petitione fatemur: Remitte nobis debita nostra, &c. Quia vero non soluimus, dicimus imputatione iusti, id est, accepti Deo ad vitam propter Redemptorem, quem agnoscere oportet fide, quod cum fit, simul ipse viuificat credentem, & Spiritu suo sancto accendit in eo novos motus.

Mat. 6.

PRIMA DIVISIO

Iustitiæ.

Rectè eruditi de ratione loquendi sciunt easdem

dem voces interdum generalius, interdum angustius usurpari, & vicinas significationes prudenter discernendas esse. Vt igitur antea monui, vocabulum iusticiæ non vno modo usurpari: Ita etiam diuisiones, quæ in Philosophia traduntur, ordine recitabo.

Prima diuisio est: Iusticia est aut particularis aut vniuersalis. Vniuersalem definit Aristoteles esse obedientiam erga omnes leges in societate, quæ honestis legibus regitur. Hæc descriptio et perspicua est & magni usus, quia in hac vniuersali vitæ consuetudine sic omnes sani loquuntur, vocant iustum ciuem, qui omnibus legibus studiosè obtemperat. Vt Aristides dicebatur iustus. Sed Plato subtilius quærit fontem, primùm ipsam naturam hominis aspicit, & videt huic insitas esse noticias, quæ manifestè testantur, hanc naturam non esse casu ortam, & certo esse Deum conditorem & vindicem, ac oportere hanc naturam regi iuxta insitas noticias, hoc est, iuxta ordinem ab ipso institutum. Ideo iusticiam vniuersalem definit obedientiam esse omnium virium ^{ad} rectum iudicium rationis, id est, conseruatiuam ordinis diuinitus instituti.

In hac definitione fontem vniuersæ gubernationis morum eruditè monstrat, Sed fuisset illustrior definitio, si mentionem Dei fecisset hoc modo: Iusticia vniuersalis, est obedientia omnium

Deo. Plato

ad mentis, Valens
fatis & cordis.

Corrigit deficiem
m. in q. de
sp. in q. de
omissa e.

virium in homine, necessario præstanda Deo conditori iuxta omnes leges, ab ipso propterea impositas naturæ humanæ, ut congruat nostræ naturæ cum mente & voluntate Dei, & non congruens, destruat, & ut in hoc iudicio agnoscat, qualis ipse sit, & à malis discernatur.

Hanc definitionem optimè intellexit Adam, qui conturbato ordine sciebat naturam destruatam esse. Est igitur eruditissima Platonis definitio, quæ primam unius hominis naturam aspicit. Postea Aristotelis definitio, deducit eum ad communem societatem.

Quid est Iusticia particularis?

lib. 2. Repub. Multæ sunt definitiones iusticiæ apud Platonem, quarum confusio caliginem Lectori offundit. Sed Aristoteles voluit confuse dicta distingueret, sapienter excogitavit discrimen iusticiæ uniuersalis & particularis, ex diuersis modis loquendi. Nominat autem propriè particularem iusticiam eam virtutem, quæ regit officia debita alijs hominibus in conuersatione, id est, quæ tuetur personarum ordinem, vel efficit æqualitatem in contractibus, & in compensationibus delictorum & pœnarum.

Ethic. cap. 2. Est igitur definitio iusticiæ particularis, quæ recitant Iurisconsulti sumta à Simonide: Iusticia est virtus, suum cuiq; tribuens. Nam in
iusticia

Justitia virtus est, gubernans hominem, quatenus cum alijs agit, hoc est, vel personas ordinans, vel res communicans certa æqualitate.

Sunt autem duæ Species iustitiæ particularis, Distributiva & Commutativa, nec sunt plures. Ac ut intelligas hanc partitionem ex ipsa natura eruditissimè & aptissimè sumtam esse, tota hominum societas intuenda est. Nam in universa hominum societate tantum duo sunt genera communicationis. Aut enim res communicamus, seu commutamus, aut ordinamus personas, ut imperia, magistratus, gradus in civitatibus, in familijs magnis & parvis.

Ac manifestum est, totam societatem hominum gubernari his duobus modis, personarum ordinatione, & rerum commutatione. Res autem communicamus per contractus, & cum hæc communicatio, quæ fit virtus caussa, in infinitum vagetur, necesse est in ea summam æqualitatem esse, hoc est æqualia pro æqualibus reddi. Nequaquam enim perpetua communicatio esse posset, nisi mutua vices essent, quia si qui darent sine equali compensatione, ij tandem exhausti, fame perituri essent. Hinc sunt hæc veteres sententia Epicharmi. *ἴσος ἢ ἴσος λαβὴ ἢ ἴσος τῆς δόξης ἢ ἴσος χειρὶ, τῆς δὲ λαμβάνου.* Itē: τὰ ἴσα ἀξία non *ἴσος τῆς βέλῃς* Et hanc æqualitatem leges in scripto iure diligentissimè quærent.

divisio iustitiæ particularis.

æqualia non ἴσος τῆς βέλῃς

Ideo

Ethic. cap. 4.

Ideo Aristoteles definiuit commutatiuam iusticiam esse, quæ in communicatione rerum seruat æqualitatem proportione Arithmetica, id est, quæ simpliciter æqualitatem efficit differentiarum in infinitum.

Est enim Arithmetica proportio, in qua positis tribus aut pluribus numeris, omnes distant æqualibus differentijs, sine respectu proportionum, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Hic in perpetuum distat numerus proximus à proximo unitate. Huiusmodi sumantur exempla alia, 3. 6. 9. 12. 15. hic semper proximus à proximo distat ternario. Hanc formam accommodat Aristoteles ad commutatiuam, & facile est, rationem applicationis videre. Sicut enim hic omnes termini distant simpliciter æqualibus numeris, sic queritur summa æqualitas inter emtorem et venditorem, ut conseruari genus humanum possit.

Ethic. 5.

Sic ut integer ordo maneat, iudicat sapientia Dei, qualitatem esse oportere pœnæ & delicti. Hinc vetus est pœna talionis, ut æqualitas, quæ prius fuit, sarcatur. Ita lucet iusticia Dei compensatione, quam voluit solui pro delictis generis humani, cum Filius pro nobis pœnam luat. Constitutum est enim precium æquiualeus, ut magnitudo iustissimæ iræ aduersus peccatum conspicitur, &c.

Quid

Quid est distributiva Iusticia?

Est personarum ordinatio in omni vita, publica & priuata, seruans conuenientiam personarum & officiorum: Vt in familia est alius locus parentum, alius fratrum, seruorum, in Ecclesia summus gradus est officiorum, explicatio & dijudicatio doctrinae. Secundus, administratio iudiciorum de disciplina. Tertius, administratio ceremoniarum. Infimus, procuratio reddituum, edificationum & elemosynarum.

Querenda sunt igitur personae aptae singulis generibus, ad dijudicationem dogmatum diligenda sunt recte docti, periti, qui non habent animos occupatos affectibus impediens iudicium. In procuratione reddituum, non requiritur tanta doctrina, sed satis est, esse diligentem & iustum oeconomicum. Ex hac imagine sumantur exempla de ordinatione personarum in omni societate. Sic princeps potius tradet viro sapienti, erudito, iusto, eloquenti, munus cancellarij, quam hebeti, auaro, infanti.

Hac personarum ordinatio cum maxime necessaria sit, Plato dixit, Optimum Reipublicae statum esse, si sit constitutus Geometrica proportione. Haec enim ordinat personas, Quia Geometrica proportio est, cum tribus aut pluribus terminis dispositis, non numerorum differentia

5. Ethic. cap. 3
Dicitur & cetera
quod primum iustitiam
est distributivam.
Nonas.
Sicut & pole
ica aut oricon
mica, aut cu
fiatitica
inter ad die
comos

in G. Delle
Defio.

tia consideratur, sed seruatur æqualitas proportionum, sicut se habent 3. ad 4. sic se habent 20. ad 10, Sicut se habet ad bellum Iulius, sic se habet ad Rempub, domi regendam Augustus.

Et quia in societate humana non solum commutari, sed et personas ordinari necesse est, Plato et Aristoteles summa cum venustate quaesuerunt collationem personarum & officiorum, et ut mercis & precij æqualitas tuenda est, ut personæ officij convenientiam, æqualitatem esse dixerunt. Et deinde æqualitatem vocant in toto ordine graduum, cum suus cuilibet personæ locus tribuitur.

Singulorum igitur vita regitur vitæ iusticia: rerum communicationem gubernat Commutatina, Distributina personas ordinat. Eas est autem æqualitas, quia Deus voluit fieri consociationem, et sui et hominum, et hominum inter se. Vinculum autem consociationis est æqualitas.

Et quia virtutum cognitio principaliter ideo generi humano insita est, ut monstrat quod sit Deus, sciamus Deum, cum verissimè iustus sit, verissimè æqualem esse, sicut perspicue dictum est: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item, Apud Deum non est ^{vel prope personam} πρὸς ὁποῖον ποσότης, quæ est, æqualibus inæqualia tribuere, aut inæqualibus æqualia. Et in Græco prouerio dicitur.

5. Ethic.

ad officium huius Iust.

de Iu.

ad Timoth. 2. Id Rom. 7. Galat. 2.

æqualia non faciunt bellum

ἰσα πόλεμον οὐ ποιεῖ, quo significatū est æqualitatis

ritatis conseruationem conuenire naturæ homi-
num, & pacis custodem esse. Sed æqualitas, ut
supra dictum est, rectè intelligatur, uidelicet, ut
æqualibus æqualia tribuantur.

Ac seruat Deus æqualitatem: Vniuersaliter
in omnibus damnat peccatum, & rursus vniuer-
saliter recipit omnes ad Filium confugientes.
Hos enim modos constituit, qui discrimina ostens-
dunt reiectionis & liberationis, &c. Hanc conso-
lationem cogitare prodest, quod non est apud
Deum $\pi\sigma\sigma\omega\pi\omicron\lambda\eta\psi\iota\alpha$, sed æqualitas iuxta mo-
dos, quos ipse miranda iusticia & bonitas con-
stituit, uidelicet, ut peccatum damnet in omni-
bus, & omnes confugientes ad Filium recipiat.

De vsitata Definitione iusticiae, *particularis.*

Iusticia est constans & perpetua voluntas,
suum cuiq; tribuens. Hanc venustam definitio-
nem scribit Plato in 2. de Republica traditam
esse à Simonide, eamq; antefert cæteris definitio-
nibus, cum quidem multas recitet, sed dextrè in-
tellecta admodum concinna est, & propria ius-
ticia particulari, conueniens vtriq; speciei com-
mutatiuæ & distributiuæ.

Sed phrasin & genus sermonis intelligere iu-
uiores necesse est. Constans & perpetua voluntas
significat firmum propositum, seu in voluntate
firmam $\pi\sigma\sigma\omicron\upsilon\gamma\epsilon\sigma\ \iota\psi$, seu decretum firmum ad est,
cons

Explicito
Dnficis

constanter velle suum cuiq; tribuere. Nam quod
 constantè habitum dicimus, videlicet firmam
 constantem inclinationem, seu ἀσάλευτον, hoc
 latinus scriptor in eo loco nominat constantem
 perpetuam voluntatem. Nec dubium est, hanc
 simplicissimam enarrationem esse. Quærendi sunt
 autem fontes cum aliarum virtutum, tum veritatis
 & iustitiæ, & considerandum est, unde & cur
 in mentibus humanis sint causæ virtutum, quæ
 scilicet Deus sic condidit hominem, ut esset ipsius
 imago. Voluit enim agnosci ab homine.

Quare ut aliquo modo cogitari posset, qualis
 sit Deus, hanc imaginem, & quasi picturam con-
 ditor proposuit, ut in Deo, sic in nobis sunt po-
 tentia agnoscens, & potentia liberè potens, &
 sunt in cognoscente potentia noticiæ diuinitus in
 nos transfusæ, velut radij diuinæ sapientiæ, ut
 numeri & multa alia principia, & leges nature,
 quæ sunt normæ congruentes cum mente diuina,
 quæ sic discernit honesta et turpia. Cū velit Deus
 has noticiās rectrices esse omnium actionum, sicut
 præ dictum est, causas virtutum esse, mentem
 rectè iudicantem, & voluntatem recto iudicio
 obtemperantem.

Ideo cum de iusticia dicitur, necesse est, noticiās
 illas aspici, quæ sunt normæ iustitiæ, hæc nomi-
 nantur leges. Sæpè autem applicatione iuris pro
 legibus utimur. Sit igitur hæc prima diuisio iuris
 ris, seu legum.

*Si quis defunctus ius
 r a c efficiat.*

*in cap. 7
 lib. 1.
 Caput de
 Iure.*

tipiorum, sicut Academici, Epicurei, & Quirici fecerunt.

Hac perspicua sunt recte instituta, qui primum ralem doctrinam, quae in Dialecticis traditur, de principijs speculabilibus et practicis, norit. Recte autem dicitur, Ius naturale esse immutabile, quia non solum ut lumen in oculis manet idem, donec natura hominis est incolumis: ita noticia naturalis in mente manet eadem: sed maior etiam firmitas est noticiae, quia est radius diuinae lucis, congruens cum norma diuinae mentis aeternae & immota, quam Deus nequaquam vult mutari.

4 lib. de primi
prij

na a ca finali

na a ca efficien-

glis sct
humora dno pa
mali m si hor
non fauz

Est igitur ius naturae idem, immotum & immutabile, quod ad propositiones in mente attingit. Sed assensio cordis propter prauas inclinationes languidior est, & caeca cupiditates turbant assensionem, propter quas discedunt homines a lumine mentis, & recipiunt prauas consuetudines contra ius naturae. Sicut contra artem medicam propter intemperantiam, multas viciosas consuetudines recipimus.

Hic autem sciendum est gradus esse principiorum & conclusionum moralium, sicut etiam in Physicis gradus sunt, & corriguntur inferiores gradus a superioribus, ut regulare est, aquam fluere deorsum in aere, sed sistitur, ne fiat vacuum. Cedit ergo principium inferius superiori. Inferius est, graue tendit deorsum. Superius est, necesse est

est e
depo
um
verat
cepta
prie
prie
super
nuer
la D
pit
cum
prior
Ethi
somp
to, s
prop
quar
prom
les
tabi
cet
sequ
les
ma

est esse contigua mundi corpora. Sic regulare est depositum reddendum esse, sed si furiosus gladium depositum reposcat, superior lex regat deliberationem, Neminem lædito. Hæc dextrè accepta facile iudicari possunt. Sunt enim immota principia, singula suo ordine collocata.

Sed cum incidunt casus, in quibus inferiora principia pugnant cum superioribus, plus valent superiora, quia primis illis destructis, sequitur universalis destructio naturæ: Sic & prima tabula Decalogi moderatur secundam, ut cum præcipit Deus Abrahamæ, ut filium interficiat, aut cum præcipit Israëlitis, ut auferant vasa Aegyptiorum. Gen. 22. Exod. 3.

Ac discrimen propositionum in Physicis & Ethicis, ex effectibus sumi potest. Quædam sunt simpliciter necessaria, videlicet, ubi dato opposito, sequitur destructio naturæ, ut si tollas hanc propositionem; Nemo innocens lædendus est, sequitur destructio naturæ humane. Erunt enim promiscuæ cades in toto genere humano. Ac tales propositiones sunt ius naturæ prorsus immutabile.

Alia sunt minus necessaria, quibus videlicet admisis, etsi deformitas sequitur, tamen non sequitur destructio naturæ, de quibus Aristoteles hoc exemplo utitur, naturale est maxima parti hominum facilius uti dextra, quam

H 2 sinistra.

sinistra, sed aliqui facilius sinistra utuntur: Ita in moribus depravationes quadam accedunt, quarum aliquas etiam Deus toleravit, ut avaritia, etiamsi nequaquam congruunt ad restitutionem à Deo institutam.

est & talis.

Ius positivum est decretum legitimæ potestatis, non ^{plignans} cum iure naturæ, sed ad dens ^{ca finali} ad ius naturæ circumstantiam aliquam probabili ratione, necessario definitam, ut, ius naturæ in genere docet, fures puniendos esse. Deinde gubernator politicus addit speciem, videlicet modum pœnæ, in quo constituendo sequitur probabilem rationem, ingenia ferocia durioribus

vinculis coercenda sunt: Germani non possunt ^{ulla pœna de maior doli} coerceri leuibus pœnis: Ergo fures afficiantur capitali pœna. Valet autem in talibus lex propter duo, præcipue propter magistratus autoritatem, deinde & propter rationem probabilem. Deus enim armavit magistratum autoritate & facultate talium legum condendarum: Sed metas circumdedit, ut Paulus inquit, ut sint leges honori bono operi, & terrori malis, hoc est, ne pugnent cum iure naturali.

Com. 17.

At ius naturæ seu lex naturæ, valet immediate propter autoritatem diuinam, quia est radius sapientiæ & iusticiæ diuinæ, congruens ad normam mentis diuinæ immotam, cuius violatione punit Deus vniuersaliter propter iusticiam suam, ut

om, et punit Cain, Saulem, Dauidem, Herculem, Oedipum, & omnes alios violantes ius naturæ, etiam si ex manibus ordinariorum iudicum effugerunt.

Cum autem iuris positiui rationes tantum probabiles sint, non necessariae, possunt in eo genere dissimiles leges esse alijs temporibus, & apud alias gentes, vt lex Moysi puniebat furem quadruplo. Nunc durior pœna est. Quia hæc barbaræ gentes sunt ferociores, & habent pauciora disciplinae vincula, & singuli obedientiam suis legibus præstant, vt Paulus inquit: *Omnis anima potestati quæ præest, obediat.* Disertè enim inquit, quæ præest, id est, quæ habet in præsentia imperium eius loci & populi, vbi vivis. Nec valet argumentum quorundam scriptorum:

Exod. 22.

Rom. 13.

Nulla potestas obligat ad pœnam, qua non potest reum afficere.

Potestas humana non potest reum æterna pœna afficere,

Ergo leges humanæ non obligant sub pœnis æternis

Simplicissima responsio est ad minorem: Potestas humana sola sine Deo, non potest reum æterna pœna afficere. Sed semper in legitima potestate primum comprehendenda est autoritas diuina, deinde minister homo. Deus subiecit nos imperijs, & vt tueatur ordinem à se institutum,

H 3 & iusti.

Rom. 13.

& iusticiam suam punit contumaces ipse sicut Paulus dicit: *Necesse est obedire propter conscientiam.* Hæc vox manifestè affirmat, peccatum mortale esse, contumaciter violare leges magistratum, & magis munit imperia, & sancit obedientiam, quàm vlla potentia humana, & vlla arma.

*Estne communis usus rerum
iuris naturæ?*

Responsio vera & expedita hæc est: Discrimina quædam sunt eorum, quæ dicuntur esse iuris naturæ. Alia sunt, noticiæ nobis insitæ, quæ sunt præcepta, quæ regunt voluntatem erga Deum & erga homines, vt: *Agnoscito esse Deum, & ei obedias. Neminem lædas non affectus iniuria. Diligito & seruato sobolem, Esto verax, temperans, castus, defensor legitimæ societatis ciuium.*

Alia quædam, quæ dicuntur esse iuris naturæ, non sunt noticiæ seu præcepta, sed accidentia, hoc est, bona vtilia, quæ conueniunt illi statui melioris naturæ, & non conueniunt illi statui corruptæ naturæ, vt pax, non habere loca munita. Item communis usus rerum. Hæc suo genere sunt in differentia, quæ ita retineri possunt, si natura esset sine prauis cupiditatibus, sed in hac malicia hominum retinere non possunt: Vt nunc opus est munitis locis contra latrocinia, Ita opus est di-

strictis

functione dominiorum, propterea quod causse
querendi & tuendi res non sunt pares.

Et si igitur noticia illæ & præcepta præse-
rim superiora, sunt leges immutabiles, vt supra
dictū est, tamen accidentia, quæ sunt bona vtilia
mutantur, quia aliqua accidit in natura mutatio,
vt pax, vsus communis rerum, mutata sunt, quia
accesserunt viciosæ cupiditates, propter quas
necesse est, quæri alia remedia seruandi regulas
superiores, videlicet, vt seruetur iusta societas
hominū. Ex hoc fonte facilis dijudicatio est, quæ
naturalia sint immutabilia, videlicet: noticia,
quæ sunt præcepta & radij diuini lucis in nobis,
quos Deus etiam in hac corrupta natura lucere
voluit. Accidentia verò, quæ sunt bona vtilia,
vt pax, & communis vsus rerum, mutata sunt,
quia pars naturæ mutata est, & voluntas in
viciosa frenanda est, vt superiores regulæ seruetur.

Discrimen inter summum ius, &

ἐπιείκειαν.

Summum ius propriè loquendo, non significat
calumniosam interpretationem iuris, qualis fuit:
cum pactus triginta dierum inducias, nocte popu-
labatur hostium agros, aut cum legatus Romanus
pactus cum Antiocho, vt dimidia pars nauum
erelinqueretur, secuit naues, vt classe vniuersa
eum priuaret, Talia Sophismata non sunt sum-
mum ius, sed calumnie.

H 4

Est

Est autem summum ius, cum leges severe sine mitigatione retinentur, etiam cum propter circumstantiam aliquam probabilis ratio erat mitigationis, ut cum iudex furem pauperem impulsam egestate alioqui non sceleratum, & pauca sine atrocitate furatum, afficit capitali supplicio. Et si autem discrimen est inter calumnias & summum ius, tamen interdum ita loquuntur homines, ut calumnias vocent summum ius, & saepe calumniosa interpretatione summi iuris species praetexitur.

Ἐπιείκεια vero seu aequitas, est probabilis mitigatio summi iuris in aliqua circumstantia, praesertim in casu, de quo non principaliter lex loquitur: Ut cum lex iubet strangulari furem, loquitur de eo, cuius aetas est firmiter, & qui atrociter furatus est. Inter ea permittit lex iudicio prudentis iudicis mitigationem huius pernae, in casu, de quo lex non principaliter loquitur, ut si quis alioqui modestus impulsus fame, panem sine atrocitate furatus est.

Hinc intelligi potest, ubi Ἐπιείκεια locum habeat. Non enim approbat delicta, nec abolet leges, sed alicubi mitigat circumstantiam aliquam in casibus, de quibus lex non principaliter loquitur. Nulla enim lex complectitur omnes casus & omnes circumstantias.

Dixi igitur esse probabilem mitigationem, *videlicet*

videlicet, quæ ex honesta ratione sumitur. Ut cum concurrunt diuersæ leges, quæ pariter seruari non possunt, præferenda est superior, ut si quis apud te sanus gladium deposiuit, eumq; reposcit ferens, lex inferior iubet reddere: at lex superior, Neminem lædas, tunc reddi vetat. Ideo vsu tunc dicitur: Dispensatio nõ sit dissipatio. Sunt quæ virtutes vicina, seuera iusticia, & ἐπιεικεια, quarum vtraq; regitur vera & iusta ratione, & differunt gradibus & versantur inter eadem extrema, crudelitatem & indulgentiam.

Exemplis autem fient hæc illustriora. David in necessitate vescitur sacris panibus, quia scit regulam, Moralia anteferenda esse cæremonijs, cum vtraq; non possunt simul seruari. Norat etiam tunc in eo factõ nihil esse scandali. Maccabæi pugnabant in Sabbato, cum lex præcipiat quiescere. Sed quia hostes ipsam Sabbati occasionem captabant, ut tunc Iudeos opprimerent, cum non preliabantur, tandem Maccabæi anteferunt defensionem ciuium, quæ est præcepta lege morali, & quidem seruabant finem legis. Non enim hoc agebant, ut his exemplis abolerent Sabbatum sed multo magis, ut Sabbatum & doctrinam propagarent & defenderent.

In ff de parricidijs, Imp. Adrianus eum, qui filium occiderat, propterea, quod cum nouerca adulterij consuetudinem habuisset, tantum depor-

tari iubet, cum summo iure durior pœna constituta potuisset. Sed propter circumstantiam mitigata est pœna, quia sceleris magnitudo iustum dolorem attulit patri. Apud Gellium lib. 12. cap. 7. Areopagitæ liberant mulierem Smyrnaeam, quæ veneno maritum & eius filium necauerat, qui tamen prius occiderant mulieris filium, natum in priori coniugio. Areopagitæ tulerunt sententiam, centesimo anno post, causa iterum cognoscetur. Ita non approbant quidem atrox facinus, sed tamen pœnam remittunt propter iustum matris dolorem. Demosthenes in oratione contra Aristocratem recitat duo iudicia deorum in Areopago. In altero Mars absolutus est, cum interfecisset filium Neptuni Halirrothoum, qui stuprauerat Alcippen Martis filiã. Deinde Orestes absolutus est, cum interfecisset matrem. In his casibus serpsit antiquitas, mitigatas esse pœnas propter probabilem rationem, & transtulit hæc illustria exempla ad auctoritatem diuinam, ut significarent homines docti, propter circumstantias interdum rectè concedi mitigationes pœnarum.

Athenis post Thrasybuli victoriam, cum ciues iniuste pulsæ sua patrimonia, quæ ab alijs possidebantur, repetere summo iure potuissent, tamen, quia inde noui motus orituri erant, sanxit Thrasybulus ἀμνηστία, id est, obliuionem omnium iniuriarum, quæ prohibebat repetitionem bonorum,

nam quamlibet iustam summo iure. Sed hæc moderatio finem fecit civilium discordiarum & bellicarum. Extant & in concionibus Prophetis & Apostolicis dicta, de hac probabili mitigatione, ut Salomon inquit: Ne sis nimis iustus, Item: Quis nimium emungit, elicit sanguinem, Item: Misericordia superet iudicium. Ita vniuersaliter vult Deus in Ecclesia, in pœnis tamen conspici clementiam suam, & misericordiam, qua lenit pœnas, iuxta illud: Misericordia Domini, quod non consumit sumus. Item: Non faciam furorem meum. Item: Bonus est Dominus, & misericors, & pœnitet eum mali. Item: Non accendit iram suam, Item: Domine, corripe me in clementia tua, non in furore. Imò vniuersum Euangelium est miranda & ingens ἐπιεικεία legis, quia affirmat, Deo in credentibus propter Mediatorum placere hanc incoatam obedientiam, quam quam procul abest à perfectione legis, & multum sordium adhuc in nobis hæret.

Hanc mirandam ἐπιεικείαν, sæpè & magna attentione consideremus, & Deo gratias agamus, & libentius obediamus, Simul etiam cogitemus Deo placere, ut nos ipsi in hac infirmitate bonissimum præstemus ἐπιεικείαν, & aliqua mediocritate incommoda in aliorum moribus, si tamen absit enormitas, condonemus communi tranquillitati.

An iudicandum sit ex scripto iure, an vero æquitas extra scriptum querenda sit.

Hic duæ quæstiones sunt: Prior, an necesse sit scriptas leges esse. Etsi autem multi imperiti homines stolidè vociferantur, non opus esse scriptis legibus, sed ex naturali iudicio eorum, qui præsumunt res iudicandas esse: tamen sciendum est, hanc barbaricam opinionem detestandam esse, & homines docendos esse, melius esse habere scriptas leges, & has reuerèter tuendas & amandas esse. Sic & Aristoteles in 3. Politicorum affirmat, melius esse uti scripto iure, inquit: Qui legem vult præesse, is Deum & leges vult præesse: Qui autem hominem sine legibus vult præesse, addit ei beluam. Talis est enim cupiditas, quæ deprauat magistratus, etiamsi sint viri optimi. Sed ommissa disputatione in re manifesta, consideremus voluntatem Dei, qui & in sua politia voluit extare ius scriptum, & ferè omnibus seculis præcipua & honesta imperia iure scripto gubernari.

Nunc igitur de altera quæstione dicendum est, An ex scripto iure iudicandum sit. An verò querenda æquitas extra scriptum. Ad hæc quæstionem certum est, hanc responsionem veram esse: Regulariter ex scripto iure iudicandum esse, ac præsertim de ea specie, hoc est, in factis seu casibus

casibus de quibus lex principaliter loquitur. Ac manifesta ratio est. Quid enim opus esset scribi leges, si iudicibus sua imaginatione semper ab eis discedere liceret? Et cum vox diuina præcipiat obedire magistratibus, certè necesse est & voci legis obedire, quæ est vox superiorum magistratuum.

Ex hac regula intelligi potest dictum in C. de iudicijs. Placuit in omnibus iusticiæ æquitatisq; scripta potiorum esse auctoritatem, quam stricti iuris. Prohibet enim lex calumniosas interpretationes, quales innumerabiles quotidie excogitantur, qualis est illa, quam refutat Cicero pro Cæcina: Non eieci ex fundo, sed prohibui, ne posset accedere, non igitur potest agi interdicto Vnde et. Interdictum autem generaliter violentiam prohibet, siue fiat in eijciendo, siue fiat in arcendo &c.

Nec difficile est artifici cuius natura recta est, & amans veritatis, non cauillationum, iudicare, quæ sit calumniosa, quæ verò sit principalis intentio scripti. Ut igitur lex in C. prohibet calumniosas interpretationes, quas nominat ius scriptum: Ita e contra nominat iusticiam & æquitatem, ius scriptum, dextrè intellectum in sententia principali. Nec inrudite dicitur, scriptam æquitatem sequendam esse, quia plerunq; illud scriptum, quod scriptum est in eo casu, de quo lex

prim

principaliter loquitur, maximè est æquale & proprius rationi naturali. Vt maximè æquale & rationi consentaneum, qui eadem consulto & petulanter fecit, vicissim afficiatur pena capitali. Ita est æqualitas delicti & pœne. Et lex hanc pœnam sanciens loquitur principaliter de eadem consulto & petulanter facta.

Alij vicini casus sunt, vt cades inconsulto & prorsus casu facta, aut in rixa inconsiderato impetu facta. In his casibus iudex quarit mitigationem. Hæc ipsa mitigatio sæpè scripta est, interdum non est scripta, vbi artifex tamen ex artis fontibus eam sumit. Ac si quando a scripto discedet, tamen ideo discedit, quia videt legem non principaliter loqui de his casibus.

Hoc modo Aristoteles nominat ἐπιταγή, scripti correctionem, quia interdum potestas querit mitigationem probabili causa extra scriptum. Vt lex erat, vt interficeretur pugnans contra dicitatoris imperium. Fabio tamen remittit pœnam Papius, & quia vicit, & quia deprecatur populus. Lex erat Thebis, ne dux retineret exercitum ultra tempus præscriptum. Epaminondas retinuit, & absolutus est, quia vtraq; res fuit euidens, viri integritas & utilitas. Non retinuit, vt tyrannidem raperet, sed vt in cursu victoria bellum finiret, ne daret hostibus respirandi spacium. Ex hac explicatione vtcunq; discatur discrimen simi-

in iuris & ἐπιείκεια, Et quanquam hæc ex-
 plicatio puerilis est, tamen aditus est ad proli-
 ciores aliorum disputationes, in quibus multa
 dexterius iudicari poterunt, his initijs cognitjs.
 Et quidem hanc ob causam hæc doctrina dili-
 gentius consideranda est, ut hoc ipsum discamus,
 in Evangelio proponi clementissimam ἐπιείκεια
 legis, quod videlicet in reconciliatis Deo pla-
 cet incoata obedientia propter Mediatorem, etsi
 in ea multum adhuc est infirmitatis & sordium.

De Gradibus delictorum, consultò
 & inconsultò factorum.

Gradus delictorum non solum humano iudi-
 cio, sed etiam diuino maxima discrimina habent.
 Nam & diuino iudicio infinita distantia est in-
 ter delicta admissa contra conscientiam, & pec-
 cata ignorantia. Ruentes enim contra conscien-
 tiam, id est, scientes & volentes, non manent in
 gratia, ut David rapiens alterius coniugem.
 Lapsi autem ignorantia multa condonantur, ut
 in Apostolis ante resurrectionem Christi magnæ
 tenebræ sunt, sicut plerunq; in magna parte Ec-
 clesie multum est caliginis. Et possent alij gradus
 recitari, ut Diaboli scelus blasphemia est. Euius
 lapsus non fuit blasphemia, sed infirmitas, & ta-
 men fuit delictum contra conscientiam, & poena
 dignum, minus tamen atrox, quam furor Diabo-
 rum.

Omissis

Omissis autem alijs gradibus, iam de ignorantia dicemus, de qua primum iuniores meminerint vsitatissimam regulã. Ignorantia facti non iuris excusat. Quanquam autem hæc regula longa declaratione indiget, tamen verba primũ distenda sunt, & communis admonitio consideranda. Non sunt excusandi furores Ethnicorũ colerũ idola, & fingentium multos deos, quia ius diuinum & naturale omnes scire debent. Itaq; nõ valet excusatio si dicant se nescire legem diuinam. Nõsse enim debebant, cum & natura insita sit, & sapientia à Deo repetita. Interdum facti ignorantia excusat, vt in casu Pauli, si quis inuitatus ad amicorum cœnam, inscius vescatur carne consecrata in templis Idolorum.

Sed Philosophica disputatio expeditior est. Alia est ignorantia affectata. Alia est cadens in mediocriter diligentem. Affectata est, cum voluntas peccat, non volens inquirere, quæ necesse est cognosci, et de iure, & de facto. Ideoq; viciosa est, quia voluntas peccat, vt cum Episcopi aut alij nolunt inquirere veram doctrinam de Deo, cum quidem mandatũ vniuersale sit de filio Dei: Hic est Filius meus dilectus, Hunc audite. Item: Oculamini Filium. Et rectè dicitur vniuersaliter: Ignorantia iuris naturalis & diuini est affectata et culpanda. Ideo enim condita est hominum natura, vt hanc lucem à Deo ostensam, cum in nostris mentibus, tum in cœlesti voce, aspiciat.

Intero

Interdum & facti ignorantia culpanda est, ut cum ebrius peccat, quia tunc quoque voluntatis culpa accersita est cerebri perturbatio. Ideo Aristoteles dicit, eum, qui ebrietate peccauit, duplici pena puniendum esse. Nam turpis excusatio auget culpam, non minuit.

Nec excusat ignorantia circumstantia, praecipue in proprio facto, ut si quis venditionem suam rescindere vellet, quia antea suae mercis precium aut dignitatem nescierit. Hic venditori non prodest allegare ignorantem, sicut textus inquit: Non stultis, sed ignorantibus succurritur.

Sed est quaedam ignorantia facti, vel proprii, vel alieni, quae habet excusationem, ut si quis nesciat ea, quorum inquisitio non est sui officii propria, ut si quis non tribuat nomen consulis, magistratum in alio oppido, cuius ipse non est ciuis, ignorans eum esse consulem. Item si quis ex probabili causa, nesciens cognatum suum decessisse, non adeat hereditatem, non propterea ius suum amittit.

Hec prima initia harum disputationum considerare utile est, quia saepissime quaeritur, ubi ignorantia excuset, ubi culpanda sit, & causa prudenter consideranda est. Voluntas enim peccat, si fugit inquisitionem debitam, &c. Ex his sententiis Iurisconsulti Oberiorem doctrinam sumunt. Est & hic ingens misericordia Dei agnoscenda, qui etiam discernit inter peccata ignorantiae

tie, & vltro accersita & multiplicem ignorantiam condonat illis qui fundamentum tamen norunt, & sunt dociles, vt in Apostolis magna colligo erat ante resurrectionem Christi. Sed vt dictum est. postulat, vt simus dociles, non vult confirmari ignorantiam, socordiam, & stuporem. Sicut in 1. Psalmo dicitur: In lege eius meditabitur die & nocte.

De voluntarijs & inuoluntarijs delictis.

Fontes harum disputationum prudenter considerandi sunt, Ideo voluntaria delicta magis terribilia sunt, quia concurrunt omnes causae actionis sine impedimentis, iudicium & voluntas. Et maior est contumacia voluntatis, quando mens videt, quid agat. Sicut e contra virtutis actio integra est, quando iudicium & voluntas recte regunt actionem.

Sunt autem inuoluntariae actiones quae fiunt aut impedito iudicio, aut principium habent extrinsecus, vt Aristoteles loquitur, id est, quae fiunt violentia, cum videlicet corpus tantum rapitur aliunde, prorsus non assentiente voluntate, vt cum tempestate aliquis ad scopulum alliditur, seu vt miles ad aram nolens, vt gestatus est. Item, cum ignorantia peccatur, non affectata, quae probabilem causam habet, vt cum pater praeterit filium in testamento, falso nunciata eius morte.

Sed cum ira, amore, odio, metu non atrocissimo impelluntur homines, actiones non dicuntur involuntariae, quia voluntas frenare hos affectus potest et debet. Indulgēs igitur volens indulget. Et in metu manifestum est, voluntatem eligere minus malum, ut vitet maius malum, ut cum latroni manult pecuniā dare, quā vitā amittere. Ergo etiam metu facta, reuera sunt voluntaria, sed tamen atrocissimo timori venia datur.

Sunt igitur voluntariae actiones, quae fiunt non impedito iudicio, et cum re ipsa sit electio a voluntate, etiam si voluntas, interdum aliud mallet, ut in collatione, quando manult retinere vitam, quā pecuniam. Haec est communis doctrina, nec quōq; in forensibus disputationibus usitata. Nec obscurum est, quando fiat electio a voluntate, et quando corpus rapiatur aliunde.

Aristoteles tres gradus fecit, Involuntaria, id est violenta. Voluntaria, cum prorsus nec iudicium, nec voluntas impeditur. Mixta, cum metu aut ira fiunt actiones. In his enim etsi verum est dominari voluntatem, tamen aliquid accedit impediendi. Sed tamen sciendum est, reuera has actiones voluntarias esse, sicut et scriptum est: Sub te sit appetitus tuus, et tu domineris ei. Ibi magis emphasis est in verbo dominandi, quod significat magnos esse imperus affectuum, ac voluntatis oportere magnā contentionem esse, ad frenari

frenandos affectus. Ita certaminis magnitudo significata est verbo dominandi.

Sed hic meminerimus, in Ecclesia propter Filium Dei promitti etiam auxilium in hac lucta petentibus, iuxta illud: Quanto magis Pater vester celestis dabit Spiritum sanctum petentibus? Non ignavis, non laxantibus frenos cupiditati, sed repugnantibus & confugientibus ad auxilium Dei, iuxta illud: Trahit Deus, sed volentes trahit. Item, μόνου θέλησον, καὶ θεός, προύπαντα τᾶ. Item, Præeunte gratia, comitante voluntate. Ex his fontibus sumuntur discrimina de dolo, & culpa leui & lata. 22. capitulo. 1300.

Capitulum
de manu
antiqua
1300.
trahit ut
ipsa magna
ut capto
moye ut
mrs.
de h' h' a
membra
responsio ad
nanc q'stionem
Tradit h' h' mania
instituta, approbatio et confirmatio.
Complura diffra
Legi posit' has
ut tradit h' h' manas
ecclia sen adia
pa catholica.

VTRUM PROBANDA SIT

constitutio Bonifacii VIII. quæ præcipit credendum esse, ius diuinum tribuere Romano Episcopo vtruncq; gladium, id est, esse eum summum Episcopum, & habere auctoritatem supra Reges talem, ut, cum vacant regna, ad ipsum pertineat præficere Reges.

Item, ut obedientiam ei Reges debeant, in causis politicis?

Hanc questionem ideo propono, ut in omnibus in conspectu sint discrimina vtriusq; potestatis, Politicæ & Ecclesiasticæ, quarum confusio non solum errores, sed etiam sæpe ingentia bella peperit. Plurimum autem ad veram reuerentiam

verent.
conduc.
pacta
Pri.
strina
tione.
nata,
K pur
Aristo
sios leg
senten
non mi
discrim
et paci
bus con
tunc pr
num a
et tra
esse leg
na ma
Præ
respic
ogi pr
express
autate
paliter
quam
non h
tis &